

**МЕТОДИКА ОЦІНЮВАННЯ РОЗВИВАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ВНЗ**

Корольов Д.К. Методика оцінювання розвивального потенціалу освітнього середовища ВНЗ. У статті висвітлюються результати розробки та апробації методики оцінювання освітнього середовища ВНЗ. Дослідження здійснювалось на прикладі Київського національного університету імені Тараса Шевченка як провідного вищого навчального закладу України. Методика включає анонімне анкетування та неструктуроване опитування. Ці дані можуть бути доповнені інформацією з інших джерел — інтерв'юванням викладачів та адміністрації ВНЗ, вивченням документів освітньої установи, результатами різноманітних процедур зовнішнього оцінювання навчального закладу. Застосування методики дозволяє отримати узгоджене та цілісне бачення, що має стати основою стратегії розвитку освітньої установи.

Ключові слова: обдарованість, інтелектуально обдаровані студенти, вища освіта, освітнє середовище, розвивальний потенціал, методика оцінювання.

Корольов Д. К. Методика оценки развивающего потенциала образовательной среды вуза. В статье освещаются результаты разработки и апробации методики оценки образовательной среды вуза. Исследование осуществлялось на примере Киевского национального университета имени Тараса Шевченко как ведущего высшего учебного заведения Украины. Методика включает анонимное анкетирование и неструктурированный опрос. Эти данные могут быть дополнены информацией из других источников — интервьюированием преподавателей и администрации вуза, изучением документов образовательного учреждения, результатами различных процедур внешнего оценивания учебного заведения. Применение методики позволяет получить согласованное и целостное видение, которое должно стать основой стратегии развития образовательного учреждения.

Ключевые слова: одаренность, интеллектуально одаренные студенты, высшее образование, образовательная среда, развивающий потенциал, методика оценки.

Вступ. Стимулювання розвитку обдарованості як найбільш цінного ресурсу суспільства вимагає достовірних знань щодо умов, які визначають цей процес. Основним типом середовища, в якому відбувається становлення обдарованості від дитячого садка до закінчення ВНЗ, є освітнє середовище [3, с. 5-22].

Проблема освітнього середовища досить докладно розроблена. Проте специфічні особливості освітнього середовища для обдарованих залишаються недостатньо вивченими [3].

Наявні структурні моделі освітнього середовища створені з іншими цілями, відмінними від тих, що постають перед психологією обдарованості. Отже, не всі виділені в цих моделях параметри освітнього середовища є значущими для розвитку обдарованості учнів та студентів, з іншого боку, певні важливі параметри відсутні.

Освітнє середовище може розглядатись на макрорівні та мікрорівні. Перший передбачає аналіз на рівні регіону та країни. Змістом цього рівня є особливості освітнього середовища, що обумовлені культурними, соціально-економічними та політичними чинниками [4, с. 884-903]. До мікрорівня

належить освітнє середовище навчального закладу. Вирішальним на цьому рівні є фактор педагога [2, с. 7-46].

Теоретичний аналіз наявних в науці підходів та результатів дослідження освітнього середовища вищого навчального закладу, що стимулює розвиток інтелектуальної обдарованості студентів, надав можливість виділити критерії його емпіричного оцінювання. Такими критеріями є: інформаційне багатство середовища; можливості для різноманітних видів пізнавальної діяльності; міра прийняття викладачами, студентами цінностей пізнання та творчості на противагу антиінтелектуалізму; культивування викладачами цінності інтелектуальних досягнень; орієнтація освітньої системи на розвиток індивідуальності, реалізацію її потенціалу; стиль управління навчальною діяльністю та його вплив на реалізацію пізнавальних інтересів потенційно обдарованих студентів; прояви статусної ієрархії та загальний рівень конформізму; рівень толерантності та характер ставлення до помилок [1].

Зазначені параметри мають бути покладені в основу методики оцінювання освітнього середовища для обдарованої молоді.

Метою викладеного нижче емпіричного дослідження є розробка та апробація методики оцінювання потенціалу розвитку інтелектуальної обдарованості освітнього середовища вищого навчального закладу. Дослідження здійснювалось на прикладі Київського національного університету імені Тараса Шевченка як провідного вищого навчального закладу України.

Методика. Вибірка складалась зі 190 студентів 3-4 курсів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Вибірка анкетування включала 138 осіб, з них — 45 чоловіків та 93 жінки, середній вік — 20,7 роки. Вибірка опитування утворена 52 досліджуваними, 19 чоловіками та 33 жінками середнім віком 20,9 років.

До кожного з зазначених вище параметрів освітнього середовища ВНЗ визначено емпіричні індикатори (табл. 1).

Кожний з визначених емпіричних індикаторів операціоналізовано в запитаннях анкети.

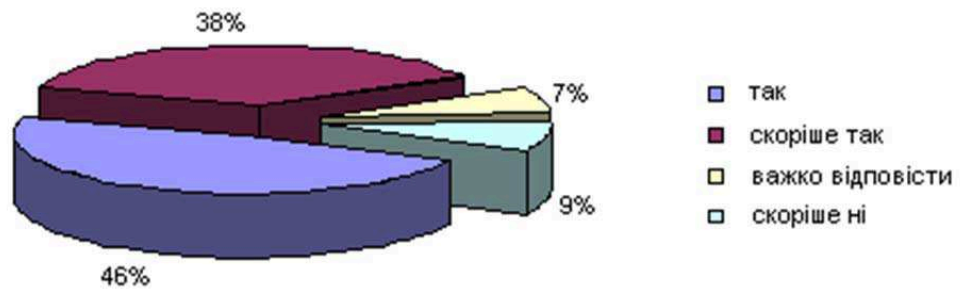
Крім того, ці показники використовувались для аналізу відповідей студентів на відкрите запитання: «Чи сприяє навчання в Київському національному університеті розвитку інтелектуальної обдарованості студентів?»

Таблиця відповідності критеріїв та оцінюваних показників

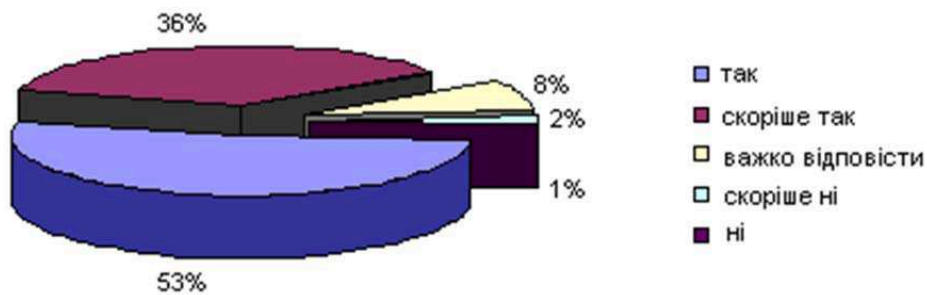
Критерій	Оцінюваний показник
Інформаційне багатство середовища;	1. Інформативність лекцій. 2. Доступність консультацій. 3. Можливість відвідування додаткових занять. 4. Інформативність спілкування з іншими студентами.
Можливості для різноманітних видів пізнавальної діяльності	1. Доступність різних форм навчальної та позанавчальної пізнавальної діяльності. 2. Доступність курсів за вибором, факультативів. 3. Можливості для самостійних досліджень.
Міра прийняття викладачами, студентами цінностей пізнання та творчості на противагу антиінтелектуалізму	1. Культивування викладачами цінностей пізнання 2. Стимулювання творчості студентів 3. Прояви антиінтелектуалізму
Культивування викладачами цінності інтелектуальних досягнень	1. Заохочення викладачами глибоких самостійних відповідей. 2. Сприяння самостійним дослідженням студента.
Орієнтація освітньої системи на розвиток індивідуальності, реалізацію її потенціалу	1. Застосування індивідуального підходу до студента. 2. Можливість для студента організувати навчання відповідно до індивідуальних потреб.
Стиль управління навчальною діяльністю та його вплив на реалізацію пізнавальних інтересів потенційно обдарованих студентів	1. Домінантний стиль викладання. 2. Стиль позааудиторного спілкування зі студентами.
Прояви статусної ієрархії та загальний рівень конформізму	1. Неформальне спілкування зі студентами. 2. Орієнтація на конвенційні шаблони поведінки
Рівень толерантності та характер ставлення до помилок	1. Толерантність до власної позиції студента. 2. Надання студенту права на помилку.

Результати дослідження. Результати анкетування та опитування подано нижче. Дані, що отримані в опитуванні, дозволяють поглибити розуміння змісту та причин тих чи інших відповідей на запитання анкети.

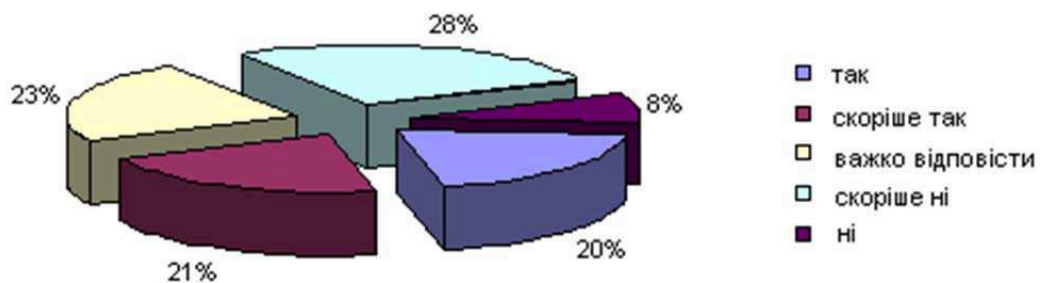
Інформаційне багатство середовища вищого навчального закладу високо оцінюється опитаними (мал. 1 – 4). Зокрема, йдеться про зміст лекцій, консультації викладачів та спілкування з іншими студентами. Дещо нижче оцінюється доступність додаткових занять з проблематики, що цікавить студентів.

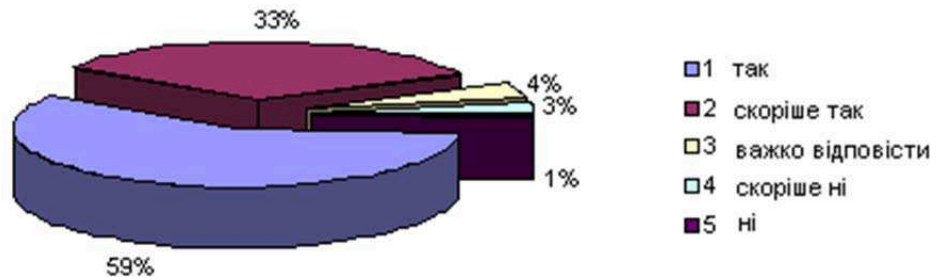
Мал. 1. Відповіді на запитання: «Чи містять лекції викладачів нову корисну інформацію?»

Мал. 2. Відповіді на запитання: «Чи можете ви в разі потреби отримати консультацію викладача?»

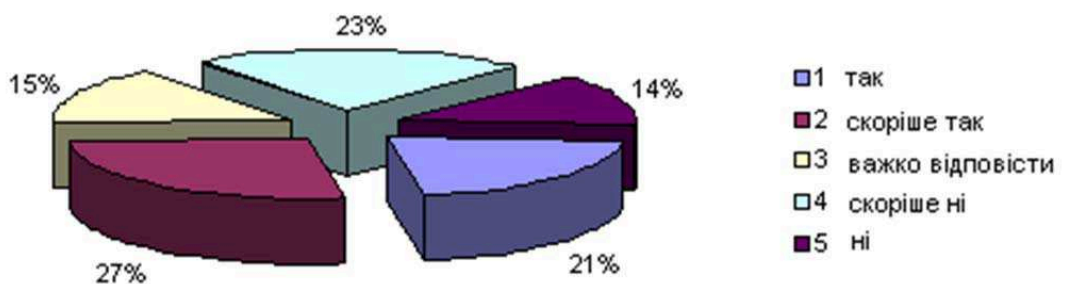

Мал. 3. Відповіді на запитання: «Чи надає навчальний заклад можливості відвідування додаткових занять з проблематики, що вас цікавить?»

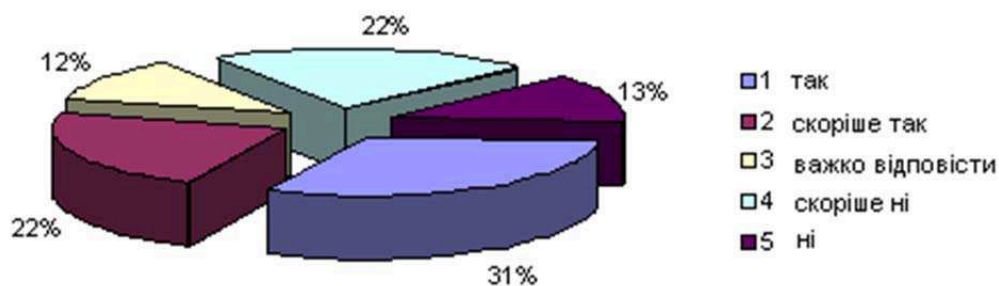
Мал. 4. Відповіді на запитання: «Чи надає вам спілкування з іншими студентами під час занять та поза ними нові ідеї, знання?»

Можливості для різноманітних видів пізнавальної діяльності, що надає вищий навчальний заклад, також досить високо оцінюються опитаними (мал. 5 – 7). Так, студентів задовольняють наявні можливості для самостійних досліджень. Меншою мірою це стосується форм організації навчання.

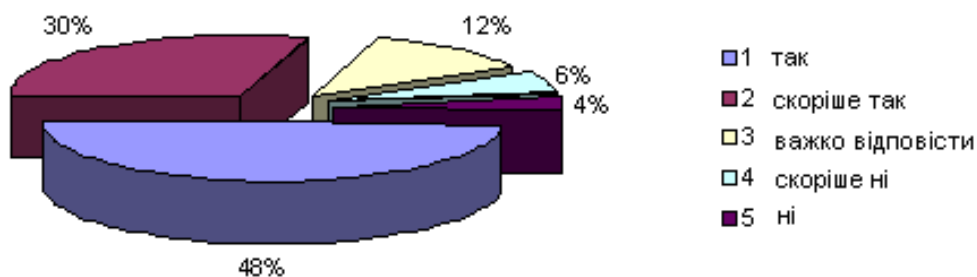

Мал. 5. Відповіді на запитання: «Чи можете ви здійснювати навчання в тій формі, яку ви вважаєте доцільною?»

На думку студентів, їм значною мірою доступні навчальні курси та факультативи з проблематики, що їх цікавить. Проте тут є ще потенціал для розвитку. Такий результат не є неочікуваним, адже гнучкість начальних планів неминуче відстає від запитів студентів. Навчальні плани затверджуються раз на п'ять років, навчання за ними розпочинають студенти, які вступили на перший курс у поточному навчальному році. Крім того, слід враховувати різноманітність наукових та професійних інтересів майбутніх фахівців, які повною мірою навряд чи можуть бути реалізовані при фронтальному навчанні.

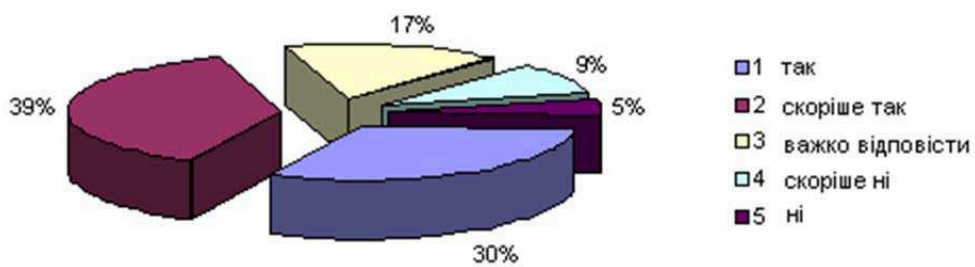

Мал. 6. Відповіді на запитання: «Чи доступні вам курси за вибором та факультативи, що вас цікавлять?»

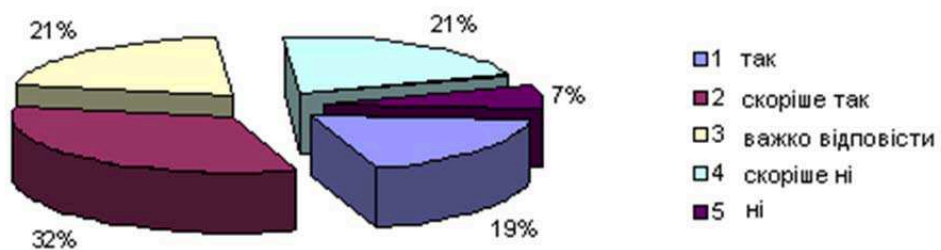

Мал. 7. Відповіді на запитання: «Чи наявні в вас можливості для самостійних досліджень?»

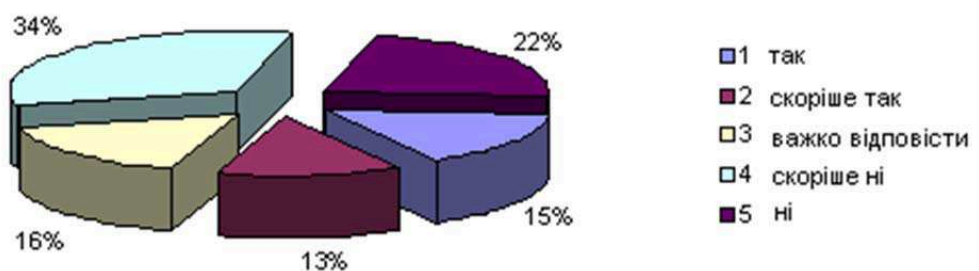
Міра прийняття викладачами, студентами цінностей пізнання та творчості на противагу антиінтелектуалізму, є також досить високою (мал. 8 – 11). Певні проблеми студенти відмічають щодо власних творчих проявів. Проте творчі прояви як нестандартна поведінка очікувано викликають певну протидію оточуючих, яку необхідно подолати.

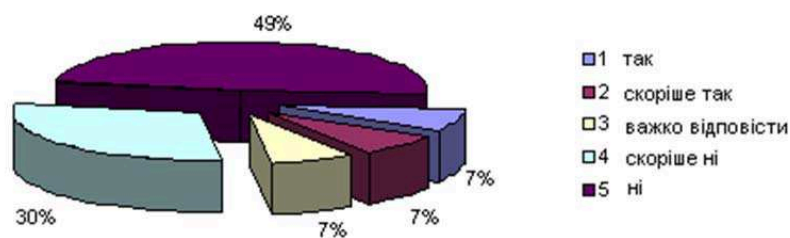
Мал. 8. Відповіді на запитання: «Чи надають викладачі приклад прагнення до пізнання?»

Мал. 9. Відповіді на запитання: «Чи сприяють викладачі творчості студентів?»

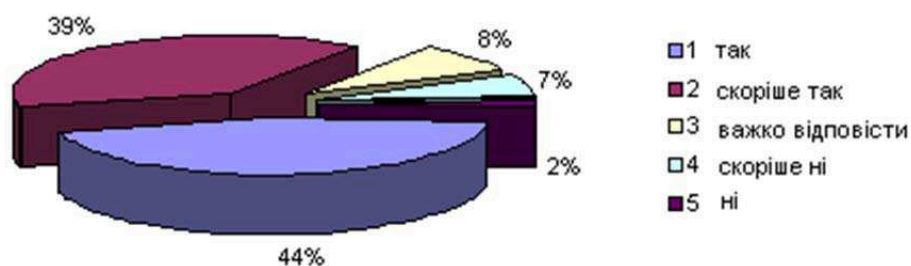

Мал. 10. Відповіді на запитання: «Чи зустрічались ви з проблемами у взаємодії з викладачами, коли ви проявляли прагнення до пізнання, творчості?»

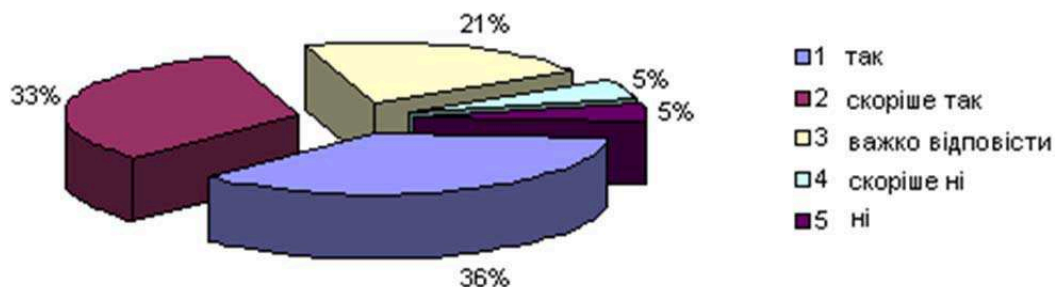

Мал. 11. Відповіді на запитання: «Чи виникали у вас труднощі у спілкуванні з іншими студентами, коли ви проявляли інтелектуальні здібності, знання?»

За результатами опитування викладачі культивують цінності інтелектуальних досягнень студентів (мал. 12 – 13).

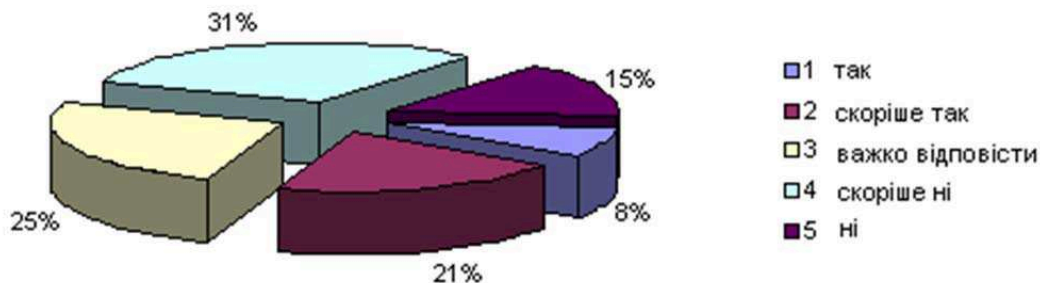

Мал. 12. Відповіді на запитання: «Чи заохочують викладачі глибокі самостійні відповіді студентів?»

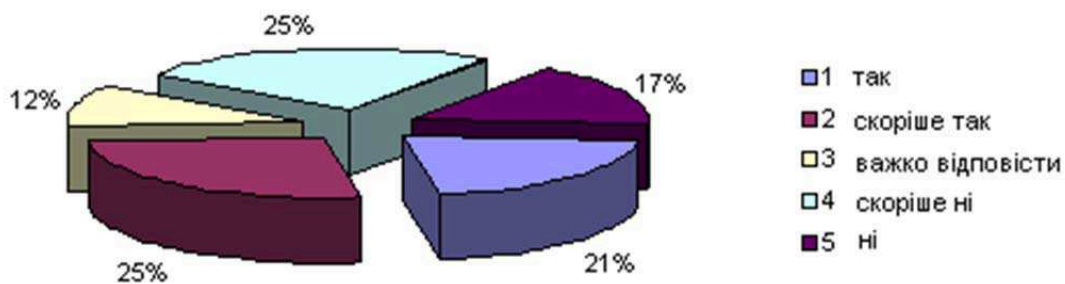

Мал. 13. Відповіді на запитання: «Чи сприяють викладачі самостійним дослідженням студентів?»

Орієнтація освітньої системи навчального закладу на розвиток індивідуальності, реалізацію її потенціалу отримує непогані оцінки з боку студентів (мал. 14 – 15). Однак тут є певні проблеми з індивідуалізацією навчання.

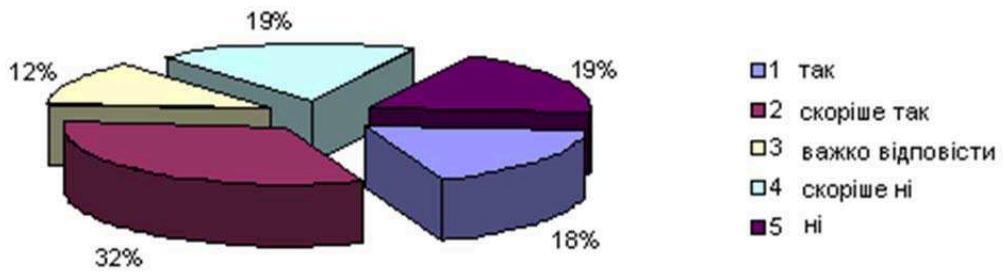

Мал. 14. Відповіді на запитання: «Чи знаходять викладачі індивідуальний підхід до студента?»

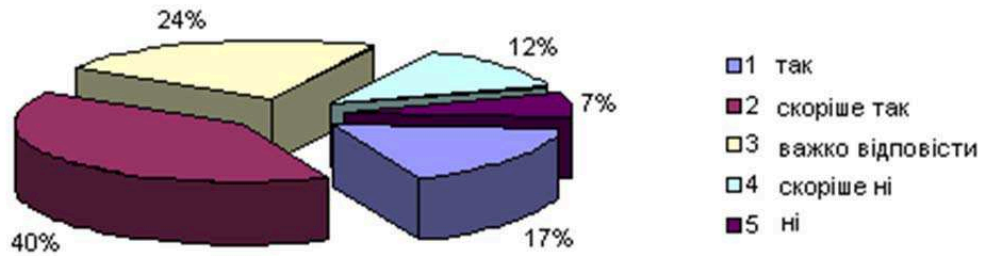

Мал. 15. Відповіді на запитання: «Чи можете ви організувати навчання відповідно до ваших індивідуальних потреб?»

Думки студентів щодо стилю стилю управління навчальною діяльністю, що демонструють викладачі, розділились (мал. 16). Проте студенти згодні, що викладачі враховують думку студентів (мал. 17). Такий стиль викладання слід вважати демократичним.

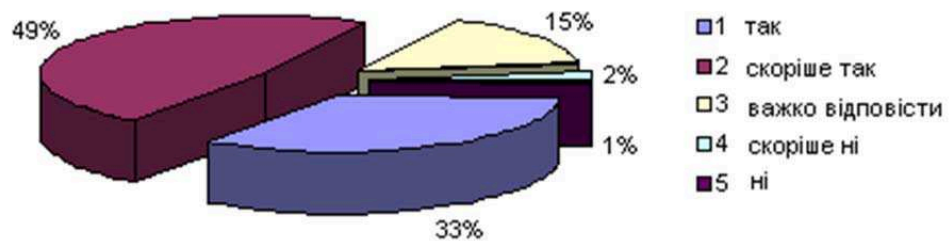

Мал. 16. Відповіді на запитання: «Чи надають викладачі студентам свободу в навчанні?»

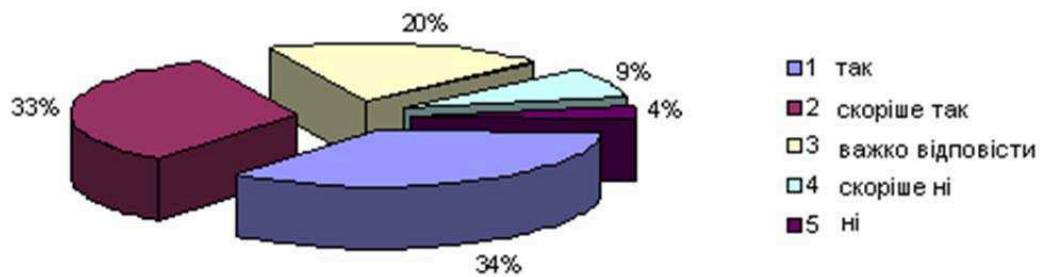

Мал. 17. Відповіді на запитання: «Чи враховують викладачі думку студентів?»

Дослідження засвідчує гарно налагоджену комунікацію викладачів та студентів (мал. 18 – 19).

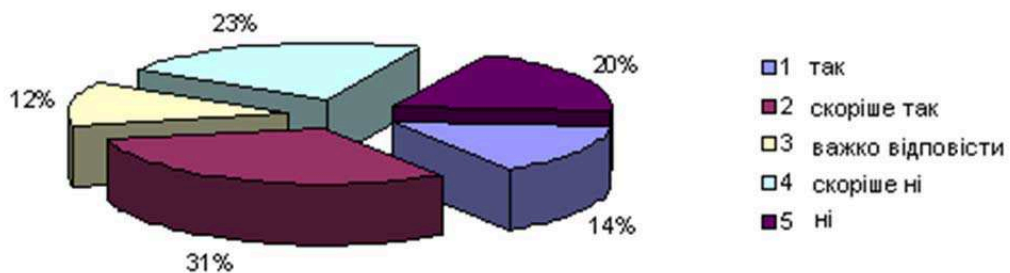

Мал. 18. Відповіді на запитання: «Чи відкриті викладачі для спілкування?»

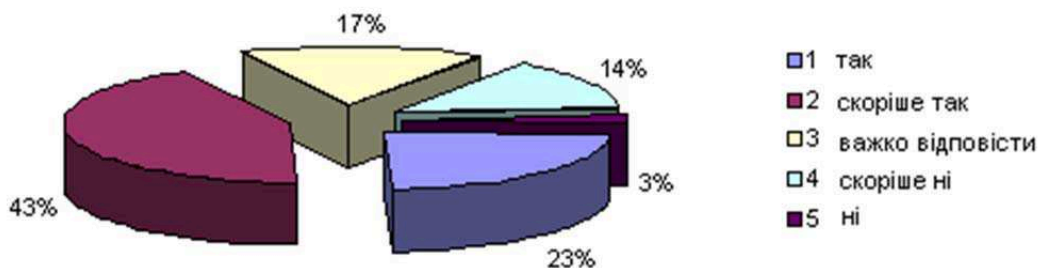

Мал. 19. Відповіді на запитання: «Чи можете ви без бар'єрів в разі потреби спілкуватись з викладачами?»

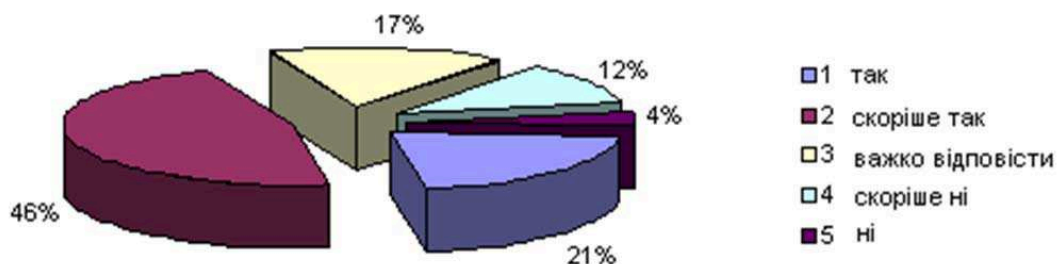
Зафіксовано помірний рівень нормативного тиску як примусу до конформної поведінки (мал. 20 – 21) та високий рівень толерантності викладачів до студентських помилок (мал. 22).

Мал. 20. Відповіді на запитання: «Чи відчуваєте ви необхідність поводитись в навчальному закладі так, як усі?»

Мал. 21. Відповіді на запитання: «Чи толерантні викладачі до поглядів студентів, що відрізняють від їх власних?»

Мал. 22. Відповіді на запитання: «Чи терпимі викладачі до помилок студентів?»

Дані опитування узгоджуються з результатами анкетування. Переважна більшість студентів стверджують, що освітнє середовище Київського національного університету імені Тараса Шевченка сприяє становленню обдарованості в тій або іншій формі. Студентка четвертого курсу зазначає: «Я думаю, що навчання в університеті сприяє розвитку інтелектуальної обдарованості у студентів. Тут викладають не тільки теорію, тут також є практичні заняття, що сприяють розвитку і закріпленню теоретичного матеріалу. В університеті хороші, компетентні викладачі, котрі знають свої предмети досконало і дуже цікаво читають лекції і проводять семінарські заняття. Із-за цього, я думаю, у багатьох студентів з'являється бажання вчитись і пізнавати щось нове».

З іншого боку, студенти усвідомлюють, що освітнє середовище — лише шанс для становлення обдарованості Один з таких поглядів: «Університет надає нові можливості для розвитку. Зовсім інше питання, як цим скористатись. Це вже залежить від людини. Існує багато прикладів, коли деякі особи досягали успіху без навчання в університетах, а шукали шляхи для розвитку самостійно повсюди. Також існують приклади студентів, які шість років провчилися в ВНЗ, але не змогли винести з цього досвіду нічого».

Деякі студенти вважають, що якість освітнього середовища не є вирішальним фактором розвитку інтелектуальної обдарованості. Зокрема, одна із студенток пише: «... навчання майже не впливає на розвиток інтелекту студента. Бо, якщо студент хоче навчатися та вивчає літературу за своєю спеціальністю, то він буде це робити за будь-яких умов».

Критичні оцінки пов'язані переважно з надмірним обсягом теоретичної підготовки порівняно з практичною, необхідністю запам'ятовувати велику кількість матеріалу, уніфікацією навчання, стандартизацією вимог, недостатньою увагою до індивідуальних потреб студента. Таким, чином, опитування, як й анкетування, засвідчило, що частина студентів вважає проблемою недостатню індивідуалізацію навчання.

Висновки. Проведене дослідження засвідчило інформативність розробленої методики оцінювання розвивального потенціалу освітнього середовища вищого навчального закладу. Неструктуроване опитування розширює та поглиблює дані формалізованого анонімного анкетування.

Організація емпіричної інформації відповідно до виділених параметрів освітнього середовища для інтелектуально обдарованих дозволяє отримати узгоджене та цілісне бачення, що має стати основою стратегії розвитку освітньої установи.

Удосконалення запропонованої методики можливо через залучення до аналізу інформації з додаткових джерел — інтерв'ювання викладачів та адміністрації ВНЗ, вивчення документів освітньої установи, результатів різноманітних процедур зовнішнього оцінювання ВНЗ.

Список використаних джерел

1. Корольов Д. К. Теоретичні засади дослідження освітнього середовища для обдарованих у зарубіжній науці / Д. К. Корольов // Актуальні проблеми психології. — 2013. — Т. 6, Вип. 9. — С. 46—61.
2. Семенова Р. О. Теоретико-методологічні основи розробки системи підготовки педагогів до роботи з обдарованими дітьми і молоддю / Р. О. Семенова, Д. К. Корольов // Актуальні проблеми психології. — 2013. — Т. 6, Вип. 9. — С. 7—46.
3. Семенова Р. О. Концептуальні основи побудови освітнього середовища для обдарованих дітей та молоді / Р. О. Семенова // Актуальні проблеми психології. — 2012. — Т. 6, Вип. 8. — С. 5—22.
4. Ambrose D. Large-Scale Socioeconomic, Political, and Cultural Influences on Giftedness and Talent / Don Ambrose // International Handbook on Giftedness / Ed. Larisa V. Shavinina. — Springer, 2009. — P. 884—903.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Korol'ov D. K. Teoretichni zasadi doslidzhennja osvith'ogo seredovishha dlja obdarovanih u zarubizhnij nauci / D. K. Korol'ov // Aktual'ni problemi psihologii. — 2013. — T. 6, Vip. 9. — S. 46—61.
2. Semenova R. O. Teoretiko-metodologichni osnovi rozrobki sistemi pidgotovki pedagogiv do roboti z obdarovanimi dit'mi i moloddju / R. O. Semenova, D. K. Korol'ov // Aktual'ni problemi psihologii. — 2013. — T. 6, Vip. 9. — S. 7—46.
3. Semenova R. O. Konceptual'ni osnovi pobudovi osvith'ogo seredovishha dlja obdarovanih ditej ta molodi / R. O. Semenova // Aktual'ni problemi psihologii. — 2012. — T. 6, Vip. 8. — S. 5—22.
4. Ambrose D. Large-Scale Socioeconomic, Political, and Cultural Influences on Giftedness and Talent / Don Ambrose // International Handbook on Giftedness / Ed. Larisa V. Shavinina. — Springer, 2009. — P. 884—903.

Korol'ov D. K. The assessment technique of educational environment developing potential. The article describes the results of the development and testing of university educational environment assessment method. The technique evaluates such parameters of educational environment for intellectually gifted students: information richness of the environment; opportunities for various types of cognitive activity; teachers and students adoption of the knowledge and creativity values as opposition to anti-intellectualism; cultivation by teachers intellectual achievements values; orientation of the educational system to individual students development, realization of students potential; management style of the training activities and its impact on the cognitive interests of potentially gifted students; displayed status hierarchy and overall level of conformity; tolerance level and students errors treatment.

The technique includes an anonymous questionnaire and unstructured interviews. These data can be supplemented with additional information sources - interviews with teachers and university

administration, the study of the educational institutions documents, the results of the institution external evaluation.

The proposed technique provides a consistent and holistic vision that has become a basic strategy of the educational institution.

Key words: giftedness, intellectually gifted students, university education, educational environment, developing potential, assessment technique.

УДК 159.943

Музика О.Л.

ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ ПОТРЕБИ І РОЗВИТОК ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Музика О.Л. Екзистенційні потреби і розвиток обдарованої особистості. У статті аналізуються екзистенційні потреби обдарованої особистості: потреба в суб'єктності, в самоідентичності, в сенсі життя.

Екзистенційні потреби є результатом рефлексії, усвідомлення обдарованою особистістю динаміки власних потреб та особистісних цінностей. Моральнісні (етичні) і діяльнісні (здібності) цінності у взаємодії та взаємозв'язках є ресурсом особистісного розвитку. Особистісні цінності виникають у процесі задоволення потреб, а в кінцевому рахунку докорінно змінюють всю потребувану сферу особистості, способи її життєконструювання і самоздійснення.

Ключові слова: обдарована особистість, екзистенційні потреби, потреба в суб'єктності, потреба в самоідентичності, потреба у сенсі життя, особистісні цінності, розвиток.

Музыка А.Л. Экзистенциальные потребности и развитие одаренной личности.

В статье анализируются экзистенциальные потребности одаренной личности: потребность в субъектности, в самоидентичности, в смысле жизни.

Экзистенциальные потребности являются результатом рефлексии, осознания одаренной личностью динамики собственных потребностей и личностных ценностей. Нравственные (этические) и деятельностные (способности) ценности во взаимодействии и взаимосвязях являются ресурсом личностного развития. Личностные ценности возникают в процессе удовлетворения потребностей, а в конечном счете в корне изменяют всю потребностную сферу личности, способы ее жизнеконструирования и самоосуществления.

Ключевые слова: одаренная личность, экзистенциальные потребности, потребность в субъектности, потребность в самоидентичности, потребность в смысле жизни, личностные ценности, развитие.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими практичними завданнями. Екзистенційні потреби є визначальними для діяльності та розвитку обдарованої особистості. Ця група потреб формується в результаті становлення особистості в цілому, а не лише потребової сфери, відображаючи як типологічні (обдарована особистість як окремий психологічний тип), так і